

ОЛИВЕРА МАРКОВИЋ

СРЕДЊОВЕКОВНИ МАЧЕВИ ИЗ ОКОЛИНЕ ЧАЧКА И КРАЉЕВА

ОЛИВЕРА МАРКОВИЋ
УУ 32060 Чачак
Народни музеј
Цара Душана 1

УДК 903 (497.11)
„653“:623.444

Средњовековни мачеви спадају у ретке археолошке налазе на територији Србије. У кориту реке Западне Мораве, на релативно малом географском растојању, пронађена су четири примерка. Два се чувају у Народном музеју у Чачку, а друга два припадају Народном музеју у Краљеву.¹ Изузев једног, мачеви имају тауширане знаке на сечиву.² Околност да су пронађени у речним наносима и одсуство пратећег материјала обавезује нас да их посматрамо у контексту средњовековног наоружања.

Мач из околине Чачка (Т. И)³ пронађен је у кориту Западне Мораве у близини Чачка под непознатим околностима. Његова укупна дужина је 107,5 цм. Сечиво је двобридо, према врху благо се сужава, дуго 90 цм, највеће ширине 5,5 цм. Са обе стране има плитак жљеб у дужини од 59 цм. На сечиву, ближе дршци, са обе стране налази се тауширан цртеж са остацима месинга, који представља ознаку радионице (Т. V, 3). Дужина дршке је 17,5 цм. Пљосната крсница, дуга 12 цм, облика издуженог трапеза, сужава се на уласку у јабуку. Накрсница је округлог пресека, дуга 24,5 цм и хоризонтално

постављена у односу на сечиво. Јабука је округла, пљосната, без изражених ивица. Гвоздени мач је релативно добро очуван. Недостаје само оплата крснице, која је вероватно била од неког материјала склоног пропадању.

Директну аналогију за овај мач немамо. С обзиром на облик јабуке, дужину мача и релативно малу дужину крснице, мач се може оквирно датовати у другу половину XIV века.⁴

Мач из Заблаћа (Т. II)⁵ пронађен је у старом кориту Западне Мораве. Његова укупна дужина је 114 цм. Сечиво је двобридо, постепено се сужава према оштећеном врху, дуго 90 цм, највеће ширине 5,4 цм. Са обе стране налази се плитак жљеб дужине 53 цм. Дужина дршке је 24 цм. Пљосната крсница, дужине 18 цм, облика је издуженог трапеза и сужава се на уласку у јабуку, која је елипсаста, пљосната, са брушеним ивицама и вертикалним ребром по средини обе стране. На врху је купаста нитна. Накрсница са вертикално раскуцаним крајевима дуга је 20,5 цм и косо повијена према сечиву. Сечиво је деформисано — благо увијено по вертикалној оси. Гвоздени мач је релативно добро очуван. Недостаје оплата накрснице.

Према облику и димензијама најсличнији овом је „мач вуковац“, пронађен на локалитету Ковачнице у селу Каленићки Прњавор, који је датован у XIV—XV век.⁶ Јабуку овог типа има и мач из Дубочца на Сави, датован у исти период.⁷

Мач из Сирче (Т. III)⁸ нађен је у песку Западне Мораве под непознатим околностима. Његова укупна дужина је 114,5 цм. Двобридо сечиво постепено се сужава према оштећеном врху, дуго је 89 цм, највеће ширине 5,4 цм. Са обе стране има плитак жљеб у дужини од 56 цм. Дужина дршке је 25. цм. Пљосната крсница трапезоидног облика дуга је 18,5 цм. На горњем крају улази у пљоснату четвртасту јабуку, са заобљеним угловима и брушеним ивицама. На горњој страни налази се раскуцана нитна. Накрсница, дужине 19,5 цм, са вертикално проширеним крајевима, благо је повијена према сечиву. Са обе стране сечива ближе дршци тауширан је цртеж који на једној страни представља вука са отвореним чељустима и предњим ногама избаченим унапред (Т. V, 1). На другој страни оштрице је тауширана представа инорога у покрету (Т. V, 1 а).

Сличан знак вука употребила је једна непозната радионица у Немачкој на мачу израђеном око 1520. године.⁹ Аналогну представу инорога имамо на мачу из XIV века пронађеном у Дунаву код села Вишњице.¹⁰

Мач из Пекчанице (Т. IV)¹¹ нађен је у речном наносу Западне Мораве под непознатим околностима. Његова укупна дужина је 85,5 цм. Двобридо сечиво дуго је 61 цм, највеће ширине 4,7 цм. Сужава се према оштећеном врху. Дршка је дужине 24,5 цм, а пљосната крсница трапезоидног облика 19 цм. Накрсница са вертикално раскуцаним крајевима, дужине 19 цм, лучно је повијена према сечиву. Јабучица је пљосната, елипсаста, заобљених ивица, са раскуцаном нитном на горњем крају, која одступа од осе крснице за 0,7 цм. На обе стране сечива налази се тауширани знак „руже“ (Т. V, 2). Гвоздени мач је релативно добро очуван. Недостаје оплата накрснице.

Мачеве са овим знаком производила је непозната радионица у јужној Немачкој у XIV веку.¹²

У збиркама музеја у Србији постоји 17 примерака мачева из XIV—XV века.¹³ Мачеви из околине Чачка и Краљева значајно употпуњавају фонд познатих примерака са таушираним знаком радионице. Они су у наше крајеве доспели заједно са другим врстама оружја трговачким путевима или заједно са страним најамницима, којих је у српској војсци било још од времена краља Милутина.¹⁴

Појава таушираних знакова на мачевима позната је још из 1340. године, када еснаф за производњу мачева града Пасау у јужној Баварској повељом херцога Албрехта Аустријског добија привилегију стављања заштитног знака у облику вука на своја сечива.¹⁵ Чињеница да су квалитетни мачеви пасауских радионица били цењени у читавој Европи, доводи до тога да многи мачари у Немачкој и другим земљама стављају на своја сечива као доказ квалитета знак вука или друге ознаке, од којих многе још увек нису одгонетнуте.

Еволутивни развој мачева са крстоликим балчаком од XIV века прате промене у облику и димензији појединих делова: издужују се сечиво и крсница, врх постаје зашиљен, а накрсница се повија према сечиву. Ове карактеристике заступљене су на нашим примерцима и на основу њих мач из Заблаћа, рад вероватно неке локалне радионице, датујемо у XV век. Мач из околине Чачка, са ознаком непознате радионице, вероватно је немачког порекла. Он је, као и мач из Пекчанице, датован у другу половину XIV века. Мач из Сирче има представе аналогне оним на мачу из Вишњице и из Немачке, мада се од последњег по облику потпуно разликује, па према томе и по времену настанка. Настао је најкасније у првој половини XV века.

Примљено 25. VI 1969.

НАПОМЕНЕ

1. Најљубазније се захваљујем колегиници Вери Богосављевић, кустосу Народног музеја у Краљеву, на материјалу уступљеном за публикавање.
2. Рендгенско снимање мачева извршено је у Фабрици вагона у Краљеву уз свесрдну помоћ дипломираног инжењера машинства Душка Марјановића.
3. Народни музеј Чачак, инв. бр. А 1093.
4. Г. Шкриванић, „Оружје у средњовековној Србији, Босни и Дубровнику“, Београд, 1957, стр. 42—43.
5. Народни музеј Чачак, инв. бр. А 1297; Оливера Марковић, „Средњовековни мач из Заблаћа“, Гласник САД, 5, Београд, 1988, стр. 154—155.
6. С. Вегнић, »Medieval Weapons and Implements Deriving from Midle Morava«, *Balkanoslavica*, 10, Београд, 1983, п. 143, пл. V, 2.
7. Марија Шерцер, „Мачеви, бодежи, ножеви“, Каталог музејских збирки XIV, Загреб, 1976, стр. 45, кат. бр. 15.
8. Народни музеј Краљево, инв. бр. А 59; „Обрада неплеменитих метала на тлу Србије“, Београд, Музеј примењене уметности, 1986, стр. 117, кат бр. 289.
9. Н. Müller—Н. Kölling, »Europäische Hieb — und Stichwaffen aus der Sammlung des Museums für Deutsche Geschichte«, Berlin, 1981, p. 373, kat. nr. 107.
10. Марија Бирташевић, „Мачеви, 'вуковци' у југословенским збиркама“, Весник Војног музеја, 13—14, Београд, 1968, стр. 81, 87, т. I, 1.
11. Народни музеј Краљево, инв. бр. А 60.
12. М. Glosek, »Miecze srodkowoeuropejskie z. X—XV, Wydawnictwa Geologiczne«, Warszawa, 1984, p. 142, t. V.
13. Захваљујем колегама из Народног музеја у Београду, Историјског музеја Србије у Београду, Народног музеја у Титовом Ужицу, Народног музеја у Крагујевцу, Народног музеја у Шапцу, Музеја Крајине у Неготину, Завичајног музеја у Светозареву и Музеја Косова у Приштини, који су ми дали податке о мачевима из својих збирки.
14. К. Лирчек, „Историја Срба“, књ. II, Београд, 1952, стр. 110.
15. Марија Бирташевић, н. д, стр. 83.

DIE MITTELALTERLICHE SCHWERTER AUS DER UMGEBUNG
VON ČAČAK UND KRALJEVO

Im Bett von Fluss Zapadna Morava hat man vier Schwerter mit dem Gefäss in der Kreuzform entdeckt, welche aus dem XIV und XV Jahrhundert datieren. Alle, ausser eines haben tauschierte Kennzeichen and der Klinge.

Schwert aus der Umgebung von Čačak — Die gesamte Laenge 107,5 cm zweischneidige Klinge, Laenge 90 cm, die groesste Breite 5,5 cm, an den beidem Seiten, naeher dem Knauf, gibt es eine tauschierte Zeichnung mit dem Kennzeichen einer, unbekannten Werkstatt (T. V, 3). Die Knauf-laenge betraegt 17,5 cm, an der Spitze gibt es der runde, flache Apfel, mit runden Kanten. Parierstange ist horizontal im Bezug auf die Klinge.

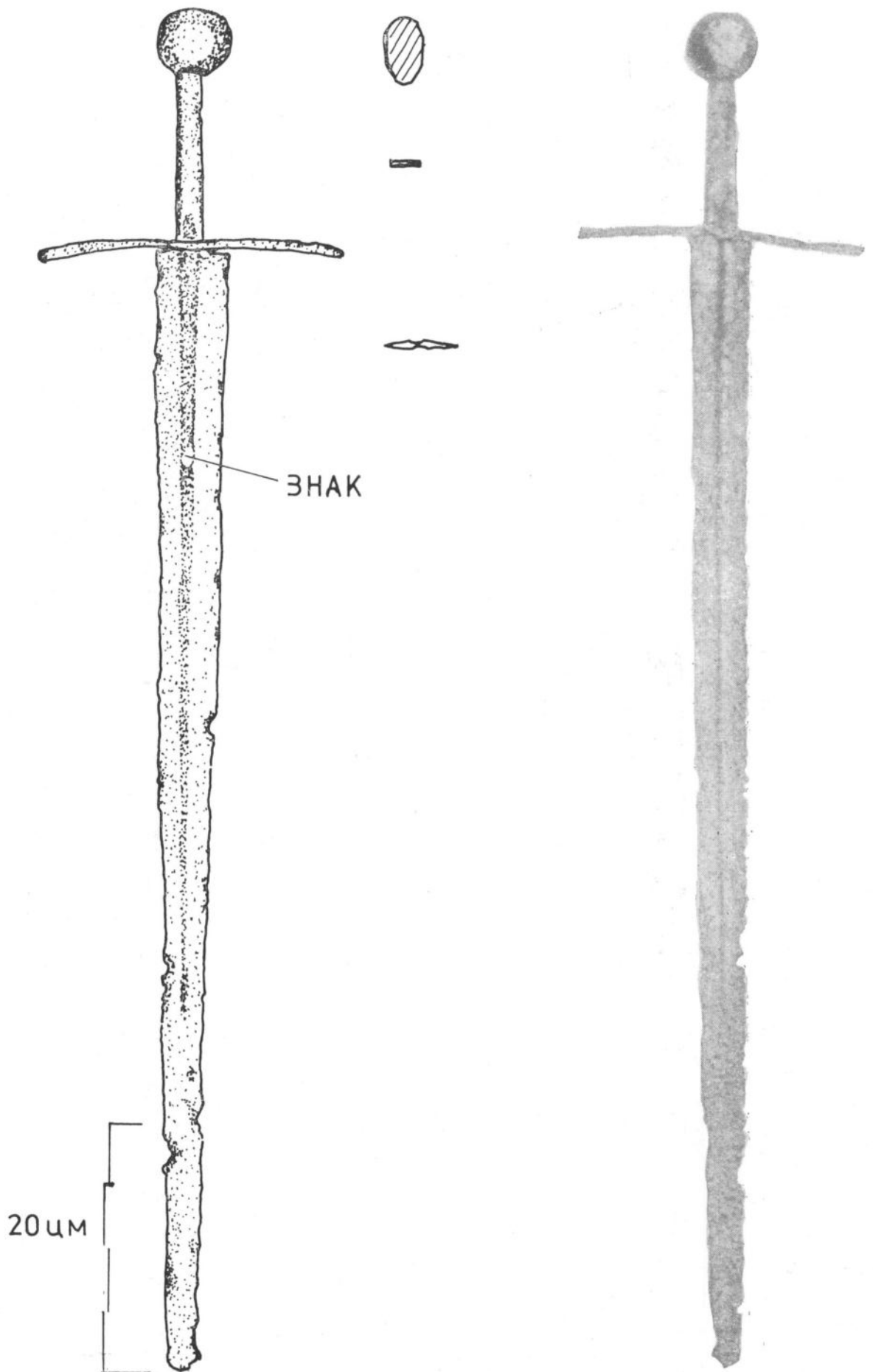
Schwert aus Zabláče — Die gesamte Laenge ist 114 cm. Die Klinge ist zweischneidig, 90 cm lang, die groesste Breite 5,4 cm. Die Knauf-laenge ist 24 cm, an der Spitze ist ein Apfel in der Elipsform, flach, mit der vertikalen Rippe in der Mitte. Parierstange ist schraeg zur Klinge gewunden.

Schwert aus Sirča — Die gesamte Laenge ist 114,5 cm die zweischneidige Klinge ist 89 cm lang, die groesste Breite ist 5,4 cm, an den beiden Seiten gibt es die tauschierte Zeichnung, an einer Seite-Wolf mit der offenen Kiefer, an der anderen-Einhorwal (T. V. 1 und 1a). Die Knauf-laenge ist 25 cm, an der Spitze ist viereckiger Apfel mit den abgerundeten Ecken und mit den scharfen Kanten. Parierstange ist sanft zur Klinge gewunden.

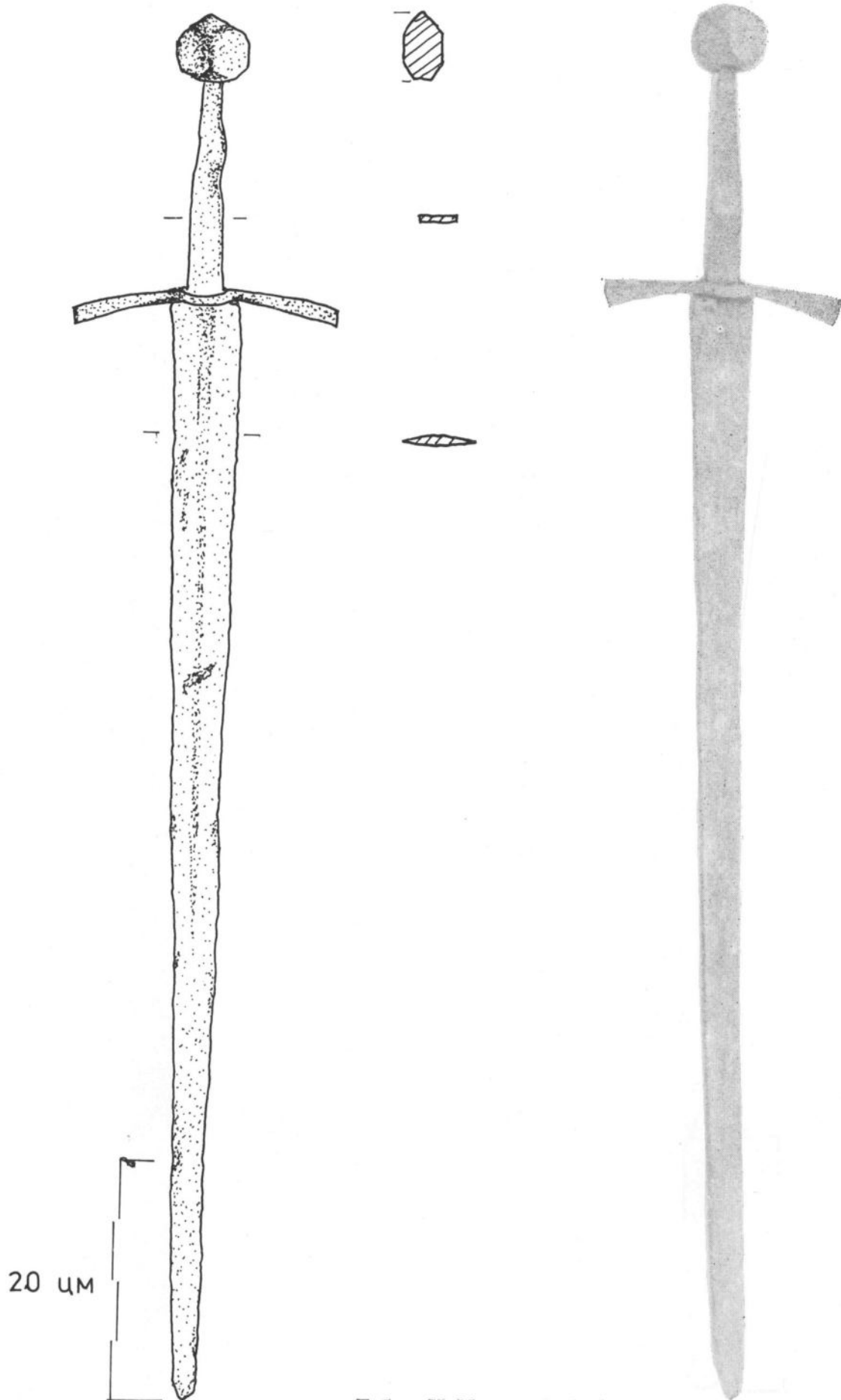
Schwert aus Pekčanica — Die gesamte Laenge betraegt 85,5 cm. Die zweischneidige Klinge ist 61 cm lang, die groesste Breite ist 4,7 cm, an den beiden Seiten gibt es tauschierte Zeichnung, »Rose« (T. V 2) Knauf ist 24,5 cm lang mit dem flachen Apfel in der Elipstorm mit dem abgerundeten Apfel und Parierstange welche bogig zur Klinge gewunden ist.

Olivera Marković

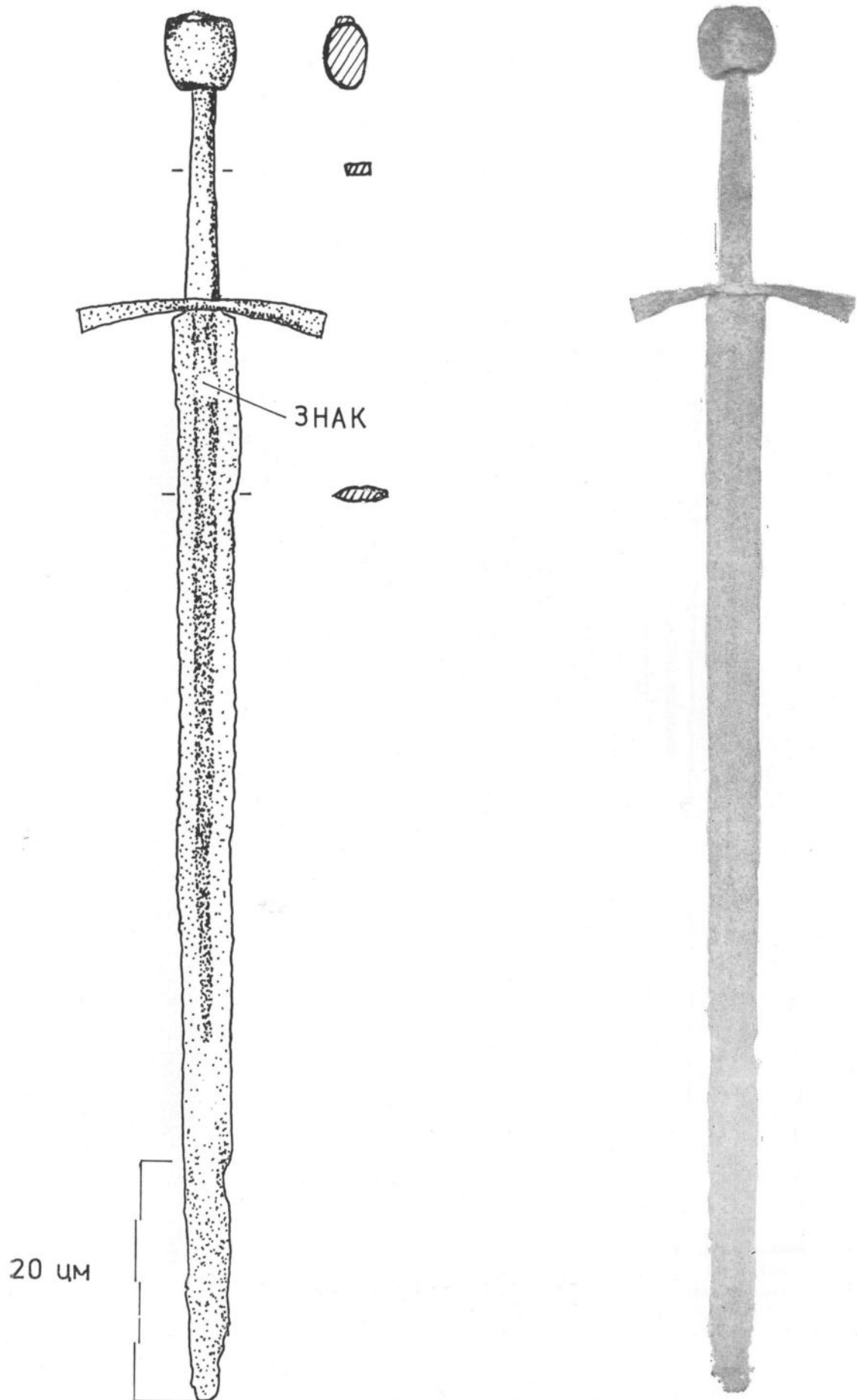

Табла I Маџ из околине Чачка
Table I Épée des environs de Saçak

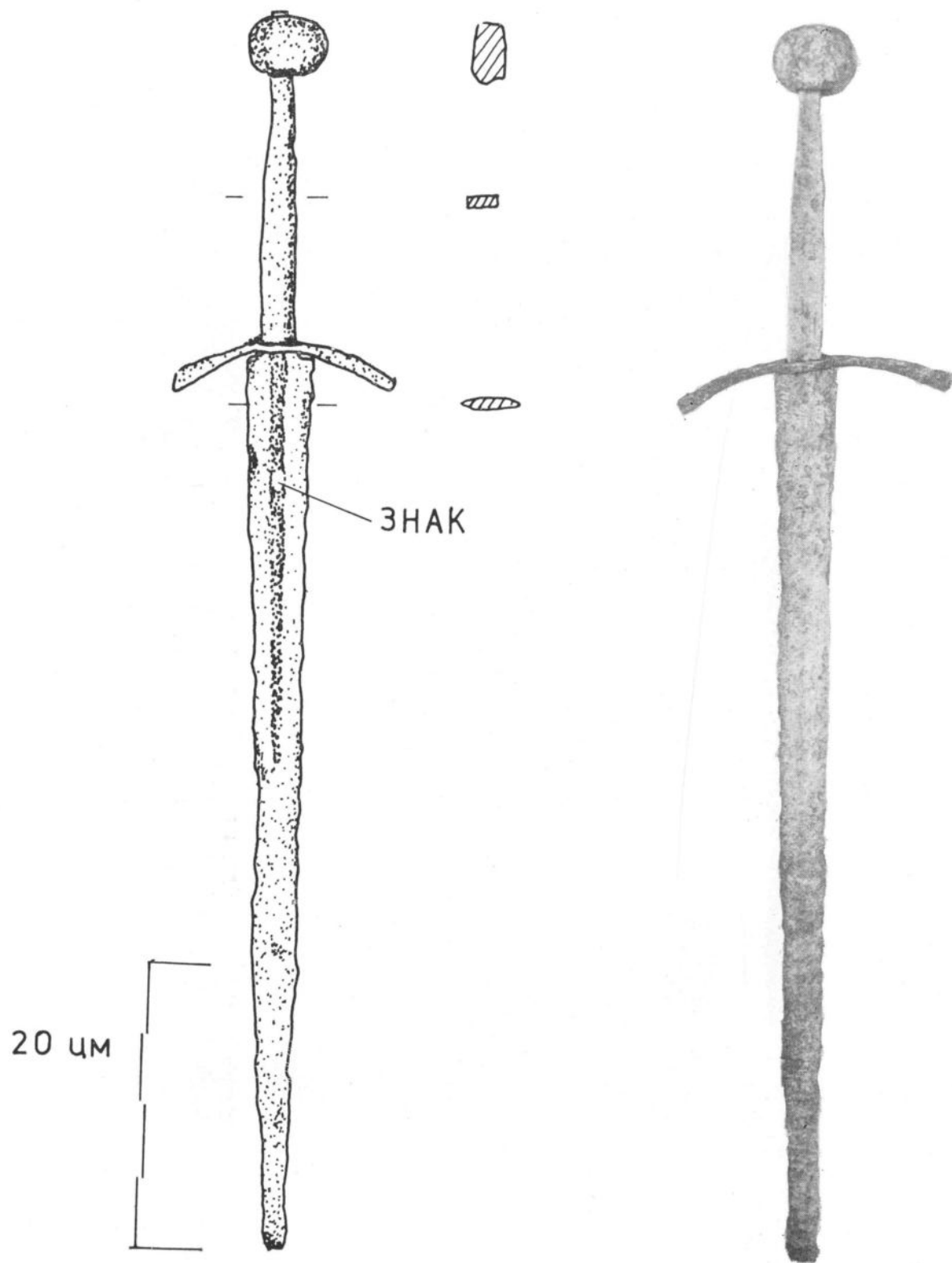

Табла II Мач из Заблаћа
Table II Epée découverte à Zablaće

Табла III Мач из Сирче
Table III Épée découverte à Sirča

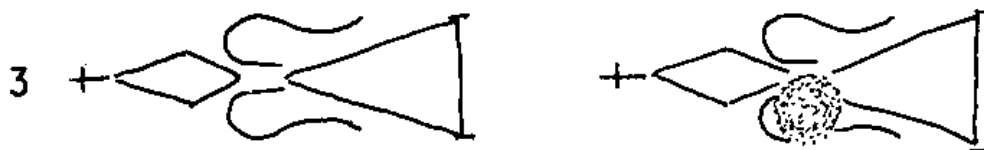
Табла IV Мач из Пекчанице
Table IV Épée découverte à
Pekčanica

KARTA:

CP СРБИЈА

1. Barič, 2. Višnjica, 3. Vučitrn-Sudimlja, 4. Dunav kod Zemuna, 5. Zablaće, 6. Klokočevac, 7. Lajkovac, 8. Opovo, 9. Pekčanica, 10. Priština, (nepoz. mesto nalaza), 11. Rekovac, 12. Sirča, 13. Slankamen, 14. Užice — »Stari grad«, 15. Užice — Lipski potok, 16. Čačak — okolina, 17. Šabac u Savi

Табла V 1. Ознака са обе стране сечива мача из Сирче
Table V 1. Marque des deux côtés de la lame de l'épée de Sirča

2. Ознака са обе стране сечива мача из Пекчанице
2. Marque de deux côtés de la lame de l'épée de Pekčanica

3. Ознака са обе стране сечива мача из околине Чачка
3. Marque des deux côtés de la lame de l'épée découverte aux environs de Čačak